

kultúra

Pártállami kultúrpolitika 1986-ban | Pál Ferenc-interjú | Kolping, a nagy család

OSZTOIVITS ÁGNES

[osztovits.agnes@hetivalasz.hu]

» Hernádi Gyula beszél az írószövetség '86-os közgyűlésén

Az írószövetség rendszert vált

Harminc évvel ezelőtt és harminc évvel az 1956-os forradalom leverése után viharos közgyűlést tartott az írószövetség. A jegyzőkönyvet és a hozzá kapcsolódó dokumentumokat az évfordulóra tette közzé a lakiteleki Antológia Kiadó.

Aczél György cz-vel írta a nevé? – kér-
di a másodéves bölcsészhallgató, mire
észbe kap a tanár, és ritkítja a rendszer-
váltás neki még ismerős szereplőit.
Aztán betűzi a neveket: *Pozsgay, Antall,*
Csoóri, Csengey, Eörsi... A viszonylag rö-
vid életű Rendszerváltás Történetét Ku-
tató Intézet szakmai támogatásával
most kiadott kötet (*A másik Magyaror-
szág hangja – Dokumentumok az írószö-
vetség 1986-os közgyűléséről*) bizony ne-
héz olvasmány az 1990-es évek utolsó
harmadában született egyetemistáknak,
s ha kötelező irodalomként mégis meg-
kapják, egyik ámulatból a másikba esnek.

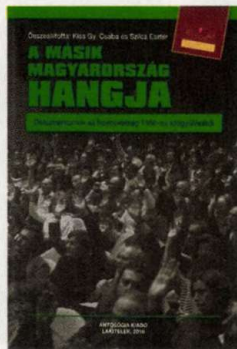
Az első kérdésük: miért fél a hatalom,
a pártállam az írók tömörülésétől? Miért
készülnek forgatókönyvek arra az eset-
re, ha nem az MSZMP és Kádár János
szája íze szerint alakulnak az esemé-
nyek az 1986-os közgyűlésen? Ma már
tudjuk, hogy 1956 traumáját Kádár soha
nem heverte ki, élete végéig viaskodott
Nagy Imréék árnyaival, és hiába rende-
zett írópereket, hiába működött tökéle-
tesen a hivatali és az öncenzúra, józanul
felmérte, hogy az írók parancsszóra nem
felejtenek. A forradalmi írószövetséget
1957-ben fel kellett oszlatni, de szovjet
mintára, mindig megbízható elvtársak-
kal az élén 1959-től újra működhetett.
Jobb, ha egy akolban, szem előtt vannak
az írók, mint a nagy Szovjetunióban, vé-
lekedtek a kultúrpolitikusok.

Az első zendülés

És melyikük gondolta volna, hogy a de-
rék *Dobozy Imre* elnöksége és a szocializ-
musra felesküdő *Garai Gábor* főtítkársá-
ga alatt, a kötéllel és mézesmadzaggal
(kedvezményes üdülés, autóvásárlás,
külföldi utazás) kordában tartott író-
társadalom 1981-ben, a lengyelországi
szükségállapot bevezetésének napján
úgy határoz: ezentúl döntenet akar arról,
ki legyen a szövetséget irányító testü-
let, a választmány tagja, és nem fogja
automatikusan megszavazni a pártköz-
pontban egyeztetett listát. Ezt a skan-
dalumot nehéz volt feledni, pláne, hogy
1982-ben New Yorkban megjelenik *Duray*
Miklós Kutyaszerítő című könyve a felvi-
déki magyarság sanyarú sorsáról, Csoóri

Sándor ajánlásával. 1983-ban le kell fe-
jezni a *Mozgó Világ* című folyóiratot, mert
túl messzire ment a szocialista valóság
feltárásában. Külföldön publikál *Konrád*
György, aztán *Csurka István* is. A szege-
di *Tiszatáj* lehoz egy '56-ra utaló verset
(*Nagy Gáspár: A Fiú naplójából*), amiért be-
 kell zúzni a számot, a szerkesztőket pe-
 dig szélnek ereszteti. A Szabad Európa
Rádió meg egyre-másra hozza az ellen-
zéki nyilatkozatokat.

Kádárnak 1986-ra elege lett az írók-
ból. A művészeti élet konszolidálását
kézben tartó hú barát, Aczél György visz-
szavonult, a népiekhez húzó Pozsgay Im-
re sem volt már a fedélzeten, meg kellett

tehát versenyeztetni a trónkövetelőket,
ki tud rendet tenni a Magyar Írók Szö-
vetségében. *Grósz Károly* okosan hátra-
lépett, átadta a terepet a népi írók által
inkább elfogadott *Berecz János*nak, akit
Kádár azzal bízott meg, „akadályozza
meg, hogy az írószövetség legális ellen-
zéki központtá alakuljon”. Közben a Köz-
ponti Bizottság is ügyködött: ha Berecz
nem járna sikerrel, ha a szövetség élére
„hírhedett ellenzékiet” választanának,
akkor a megbízható elvtársakat ki kell
léptetni, és új szervezetet kell létrehozni.

Nem lett volna egyszerűbb hagy-
ni, hogy az írószövetség menjen a ma-
ga útján? – kérdezi okkal a huszoneves
egyetemista. Mai tapasztalataink birto-
kában észszerűbb megoldásnak látszik
az engedékenység, de harminc éve az
írói szókimondás a hatalmat alapjaiban
kérdőjelezte volna meg. A Kádár-rend-
szer ugyanis 1956 tagadására épült, arra,
hogy ellenforradalmi erők nyugati segít-

séggel meg akarták semmisíteni a szo-
cializmus vívmányait, ezt kivédendő kel-
lett szovjet segítséget kérnünk. Kádárék
alkuja a művészvilággal, az alkotó értel-
miséggel annak jegyében köttetett, hogy
'56 tabu. Ha nem akarunk vérontást, ha vi-
szonylag jólétben akarunk élni, az ősbűnt
nem emlegetjük fel. Csúpan két közgyű-
lési hozzászólás, Csurka István és Eör-
si István hatásos beszéde említi 1956-ot.

Nem körömtépés, szilencium

Hogy Kádárék félnek az íróktól, még ért-
hető. Az már jóval kevésbé, hogy az írók
miért félnek a hatalomtól. Mi történhet
velük? – kérdezi a mai fiatal. Igen, ez már
nem az ötvenes évek eleje, nem is a vé-
ge, már nem a körömtépéstől, a börtöntől
kell félni. De kirúghatják őket az állasuk-
ból, szilenciumra ítélik őket, azaz nem
jelenhet meg írásuk sehol, hiszen csak
állami kiadók és pártfelügyelet alatt lévő
lapok vannak. A szilencium pedig maga
az anyagi csőd: nemcsak az alkotót, ha-
nem a családját is ellehetetleníti.

Miért nem disszidálnak tömegesen
az írók? – hangzik a naiv kérdés. Van-
nak, akik kapnak ösztöndíjat, vannak,
akik nem. Vannak, akik több nyelven is
kiválóan boldogulnak, de a többség nem
ilyen. Míg Konrád György New Yorkban és
Berlinben vészeli át a publikálási tilal-
mat, s ezt a menekülési formát ajánlja a
közgyűlésen íróársainak, a többség úgy
véli, itthon van dolga, és csak magyar
nyelven boldogul.

Miért nem akarja az írórtársadalom füg-
getleníteni magát a hatalomtól? Ez ta-
lán a legizgalmasabb kérdés. *Mészöly Mik-
lós* veti fel, hogy lazábbra kellene fogni
a szövetség és a hatalom közötti kap-
csolatot, mégpedig úgy, hogy függet-
len szponzorokat keresnek az írók, és
alapítványokhoz fordulnak. A felvetés-
re senki sem reagál. Talán mert a több-
ség Mészölynél jobban ismeri a magyar
valóságot, talán mert kétkedéssel figye-
lik az 1984 óta Magyarországon is jelen
lévő Soros Alapítványt. És ami még en-
nél is nyilvánvalóbb: a magyar írók több-
sége – 613-an vannak jelen a közgyűlé-
sen – nem hisz abban, hogy a rendszer a »

» végnapjait éli. Ingerlik a hatalom jelen lévő képviselőit, mégis tőlük várják a változást. Hogy majd visszavonják a Tiszatáj szerkesztőinek felfüggesztését, Csurka és a többiek szilenciumát, hogy jobban figyelnek a tévé és rádió műsorára, a könyvterjesztésre, az írók honoráriumára.

Vigyázó szemüket még véletlenül sem vetik Moszkvára. Pedig ott egy éve már az a *Mihail Gorbacsov* az SZKP főtitkára, aki akarva, de főként akaratlan olyan reformokat indít el, amelyek nemcsak a Szovjetunió széteséséhez vezetnek, hanem a kényszerű csatlósok felszabadulásához

rendszer mielőbbi megreformálását, az erkölcsi megújulást követelő írók. Ráadásul hiába ügyködött a pártközpont megbízásából *Szerdahelyi István* esztéta, az írószövetségből történő tömeges ki lépés elmaradt. Nem volt kiből új szervezetet felállítani.

Szomorúan kell megállapítanunk, hogy a mámoros diadalként megélt 1986-os közgyűlés emléke hamar szertefoszlott. Az írók különböző pártok színeiben kezdtek – sokszor egymás ellenében – politizálni. Nyilván nem vették komolyan kiváló kollégájuk, *Kardos G.*

csatornák háttérbe szorítják a költészetet, *Gyurkó László* a futballistafizetésekkel hasonlította össze az írói kereseteket, *Szokolay Zoltán* riasztónak mondta, hogy a Magyar Televízió a tiszta kultúrára csak műsorideje 6,1 százalékát fordítja, szórakoztatásra viszont 49,8-et.

Mit látunk ma? A pártállam szétesett, de a könyvek példányszáma zuhan, s az ötezer darabos kiadvány már dicsőség-táblára kerül. A terjesztők eladhatatlanságra hivatkozva nem vesznek át a kiadóktól versesköteteket. A futballisták még gyengébbek, mint '86-ban voltak,

» Csoóri Sándor
Aczél György 1986-ban
(balra), valamint Konrád
György 1989-ben

is. Még csak a „gyorsítás” van napirenden, de egy év múlva jön a glasznoszty, avagy a szólásszabadság meghirdetése, amely előbb *Sztálin*, de hamarosan *Lenin* tekintélyét, s ezzel a szovjeturalom létjogosultságát is aláássa. A kétnapos közgyűlésen egyedül a Szovjetunióban időző *Buda Ferenc* költő hívja fel – levélben – a figyelmet, hogy Keleten nagy dolgok vannak készülöben.

A paraszt Révai és társai

A kötet társszerkesztője és előszavának írója, *Kiss Gy. Csaba* szerint a dokumentumok azt jelzik, hogy a civil társadalom győzelmet aratott az 1986-os írókongresszuson. Bár a hatalom békülékeny hangneme a felszólalások hatására megváltozott, s Csoóri új „paraszt Révait” látott Berecz Jánosban, az MSZMP a fenyegetésekkel sem ért célba. A közgyűlés látványosan kiszavazta a vezetőségéből a párt híveit, tagjait. Győztek a

György 1986-os szavait, aki szerint az igazi ellenzék lételeme a párbeszéd, soha nem törekszik ellenfele elnémitására. És nem figyeltek oda Eörsi Istvánra, aki *Rosa Luxemburg* gondolatát citálta: „Az olyan szabadság, melyet csak a kormány hívei, egy párt – mégoly nagy létszámú – tagsága élvezhet, nem szabadság. A szabadság mindig csak a másként gondolkodók szabadsága.”

A politizáló írók hamar kikoptak a politika első vonalából, és csalódásuknak adtak hangot. Kiderült, hogy nem volt idejük felkészülni a Kádár-rendszer utáni „szép, új világra”. A közgyűlésen az erkölcsi fertő, a kultúrmocsok, a demográfiai helyzet, a megélhetési gondok összekapcsolódtak a pártállammal. Milyen dolog, vetette fel *Bárány Tamás*, hogy a külföldi könyveket 70–100 ezer példányban nyomják ki, a magyarokat pedig megalázóan kicsi, 5–15 ezres példányszámban. *Tornai József* azon háborgott, hogy a különféle

de sokkal jobban keresnek, mint az írók. 1986-ban a közgyűlésen még keveseltek az *Olvasólámpa*, a *Könyvek kamera előtt*, a *Szülőföldem* című tévéműsorokat, ma a legnépszerűbb csatornákon nagyjátóval sem látni íróportrékat vagy könyvajánlókat.

Ami a legnagyobb csalódás: a rendszer megváltozása nem hozott erkölcsi megújulást. Bár *Albert Gábor*, Csoóri, *Sánta Ferenc* egyként vallották a '86-os közgyűlésen, hogy a gazdasági reformoknál is fontosabb a lelkek gyógyítása, az új szellemi háttér felépítése, ez a gyógyítás és építkezés elmaradt, és újra megjelentek a hatalomhoz dörgölődő, léhűtő Biberachok (*Sánta kifejezése*). Egyik kiváló költőnk keserűen jegyezte meg, hogy az írók 1986-os presztízse mára szertefoszlott, aminek legbiztosabb jele, hogy a pártállami politikusokkal ellentétben az újabbaknak fogalmuk sincs, ki mit ér a kortárs irodalomban. ■